

Sziget, de nem lakatlan

Freospace – a 16. Építészeti Biennálé

P. SZABÓ ERNŐ

Arsenale, Giradini és különböző helyszínek, Velence, 2018. V. 26. – IX. 25.

Idén Velencében a legszerencsésebb látogatók talán még Antigua és Barbuda nemzeti pavilonjába is eljutnak, ami nem kis szó, hiszen ennek az Építészeti Biennálén először megjelenő országnak – Karib-tengeri szigetállamnak? – a kiállítása a rendezvény hagyományos központjaitól, de más, fontos helyszíneitől is meglehetősen távol, a Giudeccával szembeni rakparton, a kézművesek Don Orionéről elnevezett kulturális központjában kapott helyett, ahol egyébként néhány évvel ezelőtt a magyarok is bemutatkoztak. Ilyenkor persze Velencében nincsenek távolságok, a biennálé már egy ideje kiterjeszkedett az egész városra. Érvényes ez az építészeti bemutatókra is, bár azok dimenziói természetesen még ma sem hasonlíthatóak a képzőművészetiéhez – már csak történeti okok miatt sem. Az első építészeti kiállítást 1975-ben rendezték meg, az akkor már nyolcvan éves múltra visszatekintő képzőművészeti tárlaton

belül, csak öt évvel később ismerték el önálló szekcióként, bár a Paolo Portoghesi rendezte *Legújabb utak* című bemutató még mindig a képzőművészeti égisze alatt szerveződött meg, s csak az 1990-es évek elejétől váltak rendszeressé az önálló építészeti biennálék. A sor elején egyébként a magyar pavilonban a magyarországi szerves építészet kapott helyet, amely méltán keltett nemzetközi figyelmet. Az önálló nemzeti pavilonnal rendelkező országok persze természetes módon jelennek meg éves váltással saját épületükben hol képzőművészeti, hol építészeti bemutatóval, az újonnan belépő országok, számuk alkalomról alkalomra szaporodván (az idén összesen 63), egyre távolabbi helyszíneken bérelhetnek helyet pavilonjaik számára, vagy olyan szerényebb épületekben kapnak helyet, amelyekről első pillantásra nehezen feltételezhetnénk, hogy rangos nemzetközi tárlatnak adnak helyet.

A Giardini és az Arsenale ugyanis megtelt. *No Freespace!* – mondhatnánk az idej, sorrendben a 16. Építészeti Biennálé címét használva. Pedig a free space, a szabad tér ez alkalommal különösen fontos, lévén, hogy ez a hívószó a központi kiállítás két kurátora, Yvonne Farrel és Shelley McNamara számára, s erre a témára koncentrálnak számos nemzeti pavilon kiállítása is. A kurátorok formás

2002-ben mutatkozott be, tíz év múlva pedig a limai egyetem új campusának a tervével elnyerte az Arany Oroszlánt. 2016-ban a *The Physics of Culture* című projektjüket állították ki.

Nos, lényegében most is a kultúra természetéről kívánnak beszélni, arról a közegről, amelyben az építészet létrejön, és amelyet maga is alapvetően meghatároz. Biennáléjuk elsősorban talán abban különbözik a korábbiaktól, hogy a nagy nevek, megaprojektek

foto: P. Szabó Ernő

Munka, test, élvezet (Hollandia)

kis kiálltvánnyal készültek az alkalomra, amelynek az elején legalább nyolcszor említik a kifejezést, kiegészítve annak különböző értelmezéseivel. A szabad tér – indítják a sort – az emberiség szellemének és szemléletének a nemeslelkűségét reprezentálja, a gondolkodás középpontjába kerül, a figyelmet a tér minőségére koncentrálnak. A *Freespace* az építészet képességére koncentrálnak, amellyel új szabad tereket kínálnak azoknak, akik azokat használják, sőt olyan igényeket is kielégít, amelyek nincsenek is pontosan körülhatárolva. A szabad tér mint a biennálé témája példákat, javaslatokat prezentál a közönségnek, megkonstruált vagy még konstruálatlan elemeit olyan műveknek, amelyek az építészet esszenciális minőségét illusztrálják, a modulációt, a felületek gazdagságát és anyagi természetét, a mozgás orkesztrációját és szekvenciáját, az építészet lehetőségét és szépségét. A két ír építész angolul fogalmazott, a sajtóanyag számára olaszra fordított szövege (illetve annak magyar variációja) nyilván még a leírtaknál is sokkal rejtélyesebb, és a ténylegesnél is költőibbnek tűnő módon képes körülírni a biennálé célkitűzéseit, mindenesetre tény, hogy a két Dublinban élő, dolgozó szakember ismeri a szakmát és annak velencei bemutatási lehetőségét is. Kiállítóként háromszor vettek részt a biennálén, 1977-ben alapított stúdiójuk, a Grafton Architects először

prezentálása helyett azokra a gondolkodási formákra koncentrálnak, amelyek az építészeti tér és ezen túlmenően az emberi létezés tereinek radikális újraértelmezésére törekednek az épület mint a kultúra meghatározó része segítségével. A központi kiállításról, amelyre hetven tervező, illetve stúdió munkáit válogatták be, nem hiányoznak tehát a jelentős építészeti teljesítmények, de a figyelem mellett az épületnek és környezetének a kapcsolatára is fókuszál. Az egyik leglátványosabb példája ennek a szándéknak a Giardini központi pavilonjában a Peter Zumthorhoz és irodájához köthető terv, illetve makettegyüttes, amely a különböző objektumok tájba helyezését modellezi, de bekerültek a központi anyagba olyan „helyspecifikus projektek” is, mint például Le Corbusier terve egy új velencei kórházhoz a 60-as évekből, amely ugyan nem valósult meg, azonban az épület és a tér viszonyának lehetséges alakulásáról számos tanulságot kínál.

Innen nézve egyébként keresve sem találhatnánk a biennáléhoz adekvátabb helyszínt, mint Velence, ahol minden építészeti beavatkozás végzetesen megváltoztathatja – vagy szerencsés esetben megerősítheti – a hely karakterét, atmoszféráját. Az egyik ilyen látványos történeti helyszíne volt az utóbbi években a pályaudvarral szemközt rakparton a Hotel Chiara bővítése, néhány évvel korábban pedig az új híd, a Ponte della Liberta megépítése a szálloda szomszédságában, a Piazzale Roma és a vasútállomás hivatali tömbjei között. Nos, mindkét megoldás példaszerűnek mondható, ami a híd esetében annál is inkább fontos, mert Velencében

Végtelen terek – Építeni vagy teremteni a tereket? (Franciaország)

fotó: P. Szabó Ernő

a hidaknak évszázadok óta meghatározó szerepük van. Nevükben őrzik a város történelmét, van gyilkosok hídja és van mészárosoké, s van persze Sóhajok hídja is, amely nem volt mindig turistalátványosság, sőt... S ott van persze a Rialto, ott az Accademia hídja, amely most, felújítás alatt, „védőruhába” öltöztetve maga a nagy titok a velencei hidak jövőjét fürkészve.

A hidakat illetően a magyaroknak vagy éppen a budapestieknek sem kell szégyenkezniük Velencében. Többféle szempontból is telitalálatnak nevezhető, hogy Magyarország az idén a *Szabadság híd – Új horizontok a városban* című projekttel jelent meg Velencében, képekkel, videókkal, szövegekkel idézve fel azt az időszakot, amelyben – 2016 nyarán teljesen spontán módon, majd 2017-ben valamivel rendezettebb körülmények között – a Szabadság híd a szó szoros értelmében

„hídfoglalás” szimbolikussá vált egy olyan országban, amely szűkölködik olyan lehetőségekben, amelyek az egyén és a közösség kapcsolatának harmonikusabbá válását elősegíthetik. E lehetőségek szűkösségét jelzi, hogy a projekt kurátorai (a Kultúrgorilla csoport tagjai, Göttler Anna, Oraveczi Júlia, Tornyánszki Éva – nemzeti biztos Fabényi Júlia, a Ludwig Múzeum igazgatója) is csak egy előzményre tudtak utalni. Az igazság az, hogy a rendszerváltás legelső éveiben történt „hídfoglalás” egészen másról szólt, mégpedig az akkori pártok közötti politikai harcról, melynek egyszerű eszközei voltak azok a félrevezetett taxisok és követők, akik a benzináremelés miatt megbénították Budapest közlekedését. Többre szerencsére nem futotta, egyébként aligha kerülhetett volna sor huszonöt év múlva a békés hídfoglalásra, illetve újabb két év múlva ennek velencei prezentálására. Hogy milyen sikerrel? Arany Oroszlán nem kaptunk, viszont látogatói érdeklődésben nem volt hiány, s olyanokban sem, akik már a májusi kánikulai hőségben fölmásztak a pavilon átriumában fölépített

A görög pavilon makettje az 1948-as biennáléra Peggy Guggenheim gyűjteményével

fotó: P. Szabó Ernő

mindenkié volt. A forgalmat teljesen leállították, s a híd a gyalogosoké lett, pontosabban a civileké, azoké, akik új szabad terekre vágytak, s akkor tudtak is élni a lehetőséggel. Valóságos népünnepély volt ez az időszak, a

Ai Weiwei aranyozott kalitkája a Canale Grande partján

fotó: P. Szabó Ernő

Az athéni iskola (Görögország)

fém állványzatra, amelynek tetejéről kiláthattak a környező térre. A kiállítás építészeti terveit a Studio Nomad (Pásztor Bence, Pongor Soma és Tarcali Dávid) készítette.

Sajnos, a kiállítás innen nem volt nagyszerű, mert több oldalról a magasra nőtt közeli fák akadályozták, az egyik oldalon pedig a központi pavilon teteje látszódtott a meglehetősen prózai technikai kiszolgáló berendezésekkel. Így az installáció legfeljebb részben volt képes idézni a hídfoglalás élményét. Elsősorban a híd vasszerkezete „jött vissza” az állványzatnak köszönhetően, de az új térélmény és az általa meghatározott közösségi élmény, feeling már nem. Ilyen szempontból szerencsésebb a brit pavilon, ahol szintén felmehetnek a látogatók az épület oldala mellett fölépített fémlépcsőn a tetőre, ott azonban a házigazdák nem hagyták őket magukra, hanem teát szolgáltak fel nekik, a sajtónapokon legalábbis nem csak délután ötkor, ahogyan a pavilon belsejében is, amely egyébként teljesen üres maradt, a tágas terek viszont biztattak a maradásra, beszélgetésre. Ez idén a free space brit értelmezése, ahogyan a kiállítás címe mondja: *sziget*. De egyáltalán nem lakatlan, tehetjük hozzá.

Kisebb-nagyobb építményekkel örvendeztették meg látogatóikat az osztrákok és a franciák is, az utóbbiak mintegy a „konzultáció” lehetőségét kínálva az országukban ténylegesen kialakított, működő, új közösségek létrehozását elősegítő terekről, de egyébként egy valószínűleg igen kevesek által ismert varázslatos velencei térre, a Lido egyik végén található elhagyatott laktanyára is felhívva a figyelmet. A cseh–szlovák pavilonban az UNESCO-örökség Česky Krumlovról, illetve a várost immár élehetlenné tévő turistaáradatról vetítenek képeket, a németben a 28 évig állt és ugyancsak éppen 28 éve lebontott berlini fal apropóján a világ különböző helyein még álló, esetleg éppen napjainkban fölépített falak kapcsán szólatatnak

Részlet a Vatikán pavilonjából

meg embereket a bezártság, illetve a szabadság élményéről. A tér relatív szabadságáról meditalhatunk az izraeli pavilonban azokat a képsorokat szemlélve, amelyek több vallás, felekezet által használt szakrális terekről készültek; a szomszédos amerikai pavilon az építészeti innováció és a polgári erény összeütközéseit mutatja be. És akkor még csak a Harald Szeemannról elnevezett sétány egyik oldalán jártunk! A másikon az oroszok a vasút, a vasútállomás történeti és metaforikus értelemben vett fontosságáról értekeznek, a svájciak pedig a szó szoros értelmében vett szűkülő tereket alakítottak ki. Ugyan hosszabb ideje egymás közelében van az Arsenalében az olaszok és a kínaiak nemzeti pavilonja, a kiállítások sugallata azonban talán még sosem volt ennyire rokon egymással: mindkettő a helyi értékek, tradíciók, anyagok, gondolkodásmód meghatározó fontosságáról beszél, de legalábbis arról, hogy jó lenne, ha ezek a szempontok valóban meghatározóak lennének. Akkor talán nemcsak a vágyak, hanem a megvalósulás szintjén is beszélhetnénk szabad terekről.